

Hur fungerar den svenska arbetsmarknaden?

GYMNASIET

Hur fungerar den svenska arbetsmarknaden?

Har du koll på hur den svenska arbetsmarknaden fungerar? De olika parterna? Kollektivavtal? Skyddsombud? Avtalsrörelse och medlingsinstitut? Den svenska arbetsmarknaden är unik och komplex i sitt utformande. Grunden är att parterna på arbetsmarknaden, genom förhandlingar och avtal, kommer överens om vilka löner och villkor som ska gälla för de anställda. Avtalen tecknas mellan arbetsgivare och fackförbund. Till detta kommer ett kompletterande ramverk i form av lagar. Det är inte den enklaste modellen att förklara och det krävs både ett historiskt perspektiv och en nutidsförankring för att förstå hur och varför det fungerar som det gör.

Tre lektioner som hjälper dig

Upplägget på det material du nu håller i din hand är tänkt att användas under tre lektioner. De två första leder du som lärare och den tredje hålls av någon av våra skolinformatörer. Vi tar utgångspunkt i att vara opolitiska och vårt mål är att sprida kunskap om hur den svenska modellen ser ut och fungerar. Kunskap som behövs oavsett vilken sida av förhandlingsbordet eleverna kommer att befinna sig senare i livet. Genom att ge dina elever grunderna för hur allt hänger ihop hjälper du dem att undvika att råka illa ut när de senare ger sig ut för att jobba.

Upplägg

Den första lektionen ger den historiska förklaringen till hur den svenska arbetsmarknaden växer fram från 1850 med skråväsen, via fackföreningarnas och arbetsgivarföreningarnas bildande till de första avtalens tecknande.

Den andra lektionen fokuserar på hur den svenska modellen fungerar i praktiken, hur det ser ut i dag. Genom att ha förförståelsen från historien ter sig utvecklingen kanske inte fullt så märklig.

Den tredje lektionen är en klassrumspresentation. En utbildad skolinformatör från LO kommer till er och håller en lektion där vi går igenom det en som ung och kanske ny på arbetsmarknaden behöver tänka på. Saker som anställningsbevis, schema, lön, semesterersättning och varför det är fel att jobba svart.

Om du inte redan blivit kontaktad av LO för att boka en lektion kan du själv boka en lektion genom att kontakta ditt LO-distrikt.

Längst bak kan du hitta du information om vilka fler möjligheter du som lärare har att fördjupa dina elevers kunskaper om den svenska arbetsmarknaden.

Lektion 1:

Den svenska arbetsmarknadens framväxt – *fokus historia*

Syftet

Syftet med denna lektion är att ge dina elever en historisk förklaring till varför den svenska arbetsmarknaden är organiserad som den är i dag. Genom att själva söka information och sätta in den i en struktur kommer dina elever att träna sig på att se orsaker och samband samt kunna koppla dessa till hur samhället ser ut i dag.

Förberedelser

Du förbereder lektionen genom att läsa igenom materialet i sin helhet, speciellt frågeställningarna som är kopplade till de olika faserna (samtalsrundorna). Dessa ligger till grund för att driva fram ett resonemang hos eleverna kring orsaker till olika händelser.

Bifogat finns även ett antal länkar och klipp som är relevanta. Titta igenom dem och gör ett urval som eleverna får ta del av innan lektionen. Om det inte finns möjlighet för eleverna att titta igenom dessa innan lektionen kan du som lärare gå igenom dem under lektionen genom att visa ett eller flera klipp. Det kan då bli något längre lektionstid.

Lektionen är tänkt att ta mellan 60 och 80 minuter, men kan både förkortas och sträckas ut beroende på dina intentioner.

Pedagogisk modell

För att träna eleverna på att resonera utifrån olika perspektiv kan du gärna använda en perspektivmodell. PEST-modellen är en sådan:

- **Politik** handlar om makten och hur den fördelas, politiska fri- och rättigheter, mänskliga rättigheter och så vidare.
- **Ekonomi**, till exempel rikedom, välstånd, inkomstfördelning, varu- och tjänsteproduktion, arbetslöshet, livsmedelsproduktion, mänskliga materiella behov.
- **Socialt** handlar om människors vardagliga liv, relationer mellan män och kvinnor, fattiga och rika, eller andra grupper i samhället, boende, samhällsstrukturer och så vidare.
- **Tro- och tankeliv** kan handla om religion/livsåskådningar, värderingar, vetenskap, kunskap, teorier, världsbilder och så vidare.

Lektionsupplägg

Lektionen har formen av kortare gruppsamtal som visar olika perspektiv av orsakerna till fackföreningarnas och arbetsgivarorganisationernas framväxt. Samtalen genomförs med fördel i smågrupper om tre till fyra elever. Inför varje samtalsrunda introducerar du ett urval av frågor. Meningen är att samtalsgrupperna ska producera ett dokument under diskussionens gång. Två olika förslag på dokument finns bilagda – en tidslinje och en så kallad fyrfältare. Ett annat alternativ är att du tillsammans med klassen producerar ett gemensamt dokument under lektionens gång.

Orsaker till att fackföreningarna växer fram i Sverige

Politiska orsaker	Ekonomiska orsaker
Sociala orsaker	Tros- och tankerelaterade orsaker

Tidslinje över fackföreningarnas framväxt i Sverige

Inledning

Börja med att förklara syftet eller målet med lektionen för eleverna. Tydliggör vilka förmågor inom historieämnet som eleverna förväntas utveckla i just den här lektionen.

- Kunskaper om tidsperioder, förändringsprocesser, händelser och personer utifrån olika tolkningar och perspektiv.
- Förmåga att använda en historisk referensram för att förstå nutiden och för att ge perspektiv på framtiden.
- Förmåga att använda olika historiska teorier och begrepp för att formulera, utreda, förklara och dra slutsatser om historiska frågeställningar utifrån olika perspektiv.

Berätta därefter om lektionens upplägg med de olika diskussionsrundorna och hur eleverna ska använda dokumentet. Hänvisa till de filmklipp som eleverna har sett innan lektionen eller till annan förförståelse som eleverna har gällande lektionens innehåll. Om eleverna inte har förförståelse så kan lektionen inledas med att visa några av klippen som finns bland länkarna.

Första rundan: Politiska orsaker till fackets framväxt

- Vilka politiska orsaker ser ni till framväxten av fackföreningar och arbetsgivarorganisationer?
- Hur var makten fördelad i samhället när facket växte fram i slutet av 1800-talet?
- Hur långt utvecklat var det demokratiska samhället?
- Vilken roll spelar fackföreningarna i framväxten av demokrati i Sverige?

Andra rundan: Ekonomiska orsaker till fackets framväxt

- Vilka ekonomiska orsaker ser ni till framväxten av fackföreningar?
- Hur påverkar ekonomiska kriser, såsom svälten på 1860-talet, massarbetslösheten på 1930-talet, utvecklingen av samhället?
- Vilka ekonomiska drivkrafter fanns hos arbetstagarare respektive arbetsgivare för den svenska modellen?

Tredje rundan: Sociala orsaker till fackets framväxt

- Vilka sociala orsaker ser ni till framväxten av fackföreningar och arbetsgivarorganisationer?
- Hur stor betydelse har industrisamhällets framväxt för utvecklingen av fackföreningar?
- Varför fanns inte fackföreningarna i det äldre jordbrukssamhället?

Fjärde rundan: Tro- och tankerelaterade orsaker till fackets framväxt?

- Vilka tros- och tankerelaterade orsaker ser ni till framväxten av fackföreningar och arbetsgivarorganisationer?
- Vilka samband finns mellan olika ideologier och framväxten av fackföreningar och arbetsgivarorganisationer? (till exempel socialismen, liberalismen och konservatismen)
- Hur har fackföreningarna påverkat kunskap, världsbild och tankemönster i Sverige?

Avslutning: Exit-ticket

Avsluta med att återknyta till lektionens syfte, be eleverna fråga varandra om hur mycket de har utvecklat de aktuella förmågorna genom att ange på en skala 1–5. Be dem ge exempel.

Som exit-ticket kan du be eleverna svara på följande frågor: Vilken orsak till fackföreningarnas och arbetsgivarorganisationernas framväxt är den viktigaste anser du? Varför?

De digitala verktygen Voto.se och Socratic.com är utmärkta för att genomföra exit-ticket i digital form och finns bland länkarna. Annars kan en traditionell papperslapp också fungera utmärkt.

Så går ni vidare

Den här lektionen är, som tidigare nämnt, en del av ett paket med tre lektioner. När den första är genomförd har eleverna en historisk grund att stå på och är rustade för att gå vidare till att diskutera och förstå hur den svenska arbetsmarknaden fungerar i dag. Det är lektion nummer två – Den svenska modellens orsaker och konsekvenser

Lektion 2:

Den svenska modellens framväxt och orsaker – fokus samhällskunskap

Syfte

Syftet med denna lektion är att få dina elever att förstå hur den svenska modellen på arbetsmarknaden är uppbyggd och fungerar i praktiken.

Kunskapen om arbetsmarknadens två parter, skillnaden mellan lagar och avtal och hur allt påverkar den enskildes arbetsplats är central för att förstå helheten kring hur det fungerar på jobbet.

Förberedelser

Den här lektionen är nummer två av tre. För att kunna tillgodogöra sig kunskapen i denna lektion på bästa sätt behövs den historiska förkunskapen om framväxten av den svenska modellen, lektion nummer ett.

Den här lektionen förbereder du genom att läsa igenom det här materialet i sin helhet, speciellt modellen och dokumentet som finns för att åskådliggöra orsaker och konsekvenser, trefältaren.

Bifogat finns förslag på ett antal relevanta klipp och länkar. Liksom med lektion ett, börjar du med att titta igenom dessa och sedan gör du ett urval till eleverna att titta på som förberedelse innan lektionen börjar. Om det inte finns möjlighet för eleverna att titta igenom materialet innan lektionen så kan du som lärare ha en genomgång eller visa en eller flera klipp under lektionens gång. Det kan då bli något längre lektionstid.

Även denna lektion är tänkt att ta mellan 60 och 80 minuter, men kan både förkortas och sträckas ut beroende på vilka intentioner du som lärare har.

Lektionsupplägg

En central del inom samhällskunskapen är att kunna identifiera och resonera kring orsaker till, och konsekvenser av, olika samhällsfenomen. Den svenska modellen på arbetsmarknaden är en konsekvens av en historisk samhälls- omvandling som än i dag är högst relevant. Ett bra hjälpmedel för att träna på att hitta orsakssamband är en så kallad ”trefältare”. Arbetssättet för denna lektion kommer att kretsa kring att jobba fram ett dokument tillsammans, i smågrupper eller enskilt. Du som lärare avgör vilket alternativ som ger bäst förutsättningar för inläring för just dina elever.

Lektionen är tänkt att ha tre steg: Orsaker, konsekvenser och analys.

Modell

Modellen kan användas på de flesta händelser eller fenomen man stöter på i samhället. I orsaks- och konsekvensfälten kan eleverna lista orsaker respektive konsekvenser utan någon speciell struktur. Ett mer utvecklat sätt att använda modellen är att eleverna också får möjlighet att rangordna orsaker och konsekvenser efter hur viktiga de anser de är. De kan även lista orsaker och konsekvenser kronologiskt. Ni kan använda trefältaren för att samtidigt kategorisera orsakerna och konsekvenserna. En sådan kategorisering kan exempelvis göras enligt PEST-modellen (som förklaras i historielectionen).

Orsaker?	Händelse/fenomen	Konsekvenser?
<p><i>Till exempel:</i></p> <ul style="list-style-type: none">– Lista alla tänkbara orsaker.– Värdera vilka orsaker som är viktigast och skapa en lista i kronologisk ordning.– Dela upp orsakerna i olika kategorier (till exempel enligt PEST-modellen).	<p><i>Den svenska modellen</i></p>	<p><i>Likadant som orsaksfältet</i></p>

Inledning

Börja med att förklara syftet och målet med lektionen för eleverna.

Tydliggör vilka förmågor inom samhällskunskapsämnet som de förväntas utveckla under just den här lektionen och vilka kunskaper de förväntas förvärva. Alla förmågor nedan kan mer eller mindre vara aktuella i detta lektionsupplägg, men det är du som lärare, utifrån dina intentioner, som måste avgöra hur förmågorna kommer i spel under lektionen.

- Kunskaper om demokrati och de mänskliga rättigheterna, såväl de individuella som de kollektiva, samhällsfrågor, samhällsförhållanden samt olika samhällens organisation och funktion från lokal till global nivå utifrån olika tolkningar och perspektiv.
- Kunskaper om historiska förutsättnings betydelse samt om hur olika ideologiska, politiska, ekonomiska, sociala och miljömässiga förhållanden påverkar och påverkas av individer, grupper och samhällsstrukturer.
- Förmåga att analysera samhällsfrågor och identifiera orsaker och konsekvenser med hjälp av samhällsvetenskapliga begrepp, teorier, modeller och metoder.
- Förmåga att söka, kritiskt granska och tolka information från olika källor samt värdera källornas relevans och trovärdighet.
- Förmåga att uttrycka sina kunskaper i samhällskunskap i olika presentationsformer.

Påminn eleverna vidare om innehållet i det material som eleverna har tagit del av innan lektionen. Det kan vara klipp eller några av länkarna, eller annan undervisning/texter som berör den svenska modellen.

Dela ut en tom trefältare till eleverna, antingen en per elev eller en per smågrupp. En fördel med att dela ut en per elev är att alla elever aktiveras i högre grad. Att senare låta eleverna ta med trefältaren till ett prov eller liknande kan också leda till ökat engagemang.

Steg 1: Orsaker

Inled denna del genom att låta eleverna själva kort återberätta några viktiga händelser under tidsperioden 1850–1950 som haft betydelse för samhällsutvecklingen.

Du som lärare kan självklart hjälpa eleverna på traven, exempelvis genom att på tavlan eller på annat sätt redovisa begrepp såsom: Allmän rösträtt, skråväsendet, jordbrukssamhället, industrisamhället, storstrejken, arbetstid, urbanisering, hungerkravaller, depressionen, världskrigens ransonering. Låt därefter eleverna under cirka 15 minuter fylla i orsaker i sitt dokument. Om eleverna vill kan de använda datorer, smartphones eller liknande för att söka information. Förutom att ta hjälp från dig, be eleverna också vara ett stöd för varandra i processen att söka information.

Avsluta med att, under ett par minuter, låta elever delge de orsaker hittat för klassen.

Steg 2: Konsekvenser

Inled med en liknande reflektion om vilken betydelse eleverna tror att den svenska modellen har och har haft för det svenska samhället. Be dem förklara ord som arbetsmarknadens parter, kollektivavtal och avtalsrörelse. Diskutera skillnaden mellan avtal och lagar.

Eleverna fyller sedan på i sitt dokument med konsekvenser på det sätt som du och eleverna har bestämt (med eller utan kategorier eller struktur). Tid för detta: cirka 15 minuter.

Avsluta med att, under ett par minuter, låta några elever redovisa konsekvenser för klassen.

Steg 3: Analys

Målet är att knyta ihop säcken och låta eleverna resonera mer fritt än tidigare. Du kan leda diskussionen framåt genom att stimulera med olika frågor om det behövs, till exempel:

- Vad har vi lärt oss? Vilka mönster syns? Ser ni några paralleller till andra samhällsfenomen?
- Vilka orsaker var viktigast? Varför? Vilka konsekvenser märks än i dag?
- På vilka sätt påverkar parterna på arbetsmarknaden samhällsutvecklingen?
- Stärker eller stjälper den svenska modellen demokratin?
- Hur hänger fackliga rättigheter samman med mänskliga rättigheter?
- Behövs avtalslösningar på arbetsmarknaden än i dag? Varför? Varför inte?
- Har någon kunskap om förhållandena i ett annat land? Finns likheter eller skillnader med Sverige och vad kan de bero på?
- I vissa länder är fackföreningar förbjudna – vad beror detta på, tror ni?

Avslutning

Avsluta lektionen med att återknyta till syftet. I vilken utsträckning har eleverna utvecklat de förmågor som varit aktuella under lektionen? Be eleverna samtala om detta med varandra och ge ett exempel på något de lärt sig.

Använd gärna en Exit-ticket för att ytterligare synliggöra lärandet. Här finns förslag på frågeställningar till Exit-ticket:

- Vilken betydelse har historien för framväxten av den svenska modell som i dag finns på vår arbetsmarknad?
- Beskriv den svenska modellen med två meningar!
- Vilken roll har den svenska arbetsmarknadens parter?
- Vad är det för skillnad på lag och kollektivavtal?

De digitala verktygen Voto.se och Socrative.com är utmärkta för att genomföra Exit-ticket i digital form och finns bland länkarna. Det går naturligtvis bra att göra en Exit-ticket med papper och penna också.

Så går ni vidare

Nu är det dags att gå vidare till lektion tre som är en gratis klassrumspresentation från LO. Det innebär att det kommer en utbildad skolinformatör från LO och håller en presentation för dina elever.

Informatören kommer dels att repetera lite kring historia och hur den svenska modellen fungerar. Men framför allt ger de information om vad man bör tänka på innan man ger sig ut på sitt första jobb. De pratar om anställningsavtal, svart jobb, provjobba och allt annat man som ung behöver ha kunskap om för att inte råka illa ut på jobbet. Om du inte redan blivit kontaktad av LO för att boka en lektion kan du själv boka en lektion genom att kontakta ditt LO-distrikt. Presentationen tar cirka 40–60 minuter men kan, efter överenskommelse, ökas på med fördjupningsfrågor och speciella temaworkshops för eleverna. Berätta för ditt LO-distrikt vad du har för önskemål så brukar det gå att lösa. Vi har djup kunskap och bred erfarenhet att prata om den svenska arbetsmarknaden.

Återigen, oavsett vilken sida av förhandlingsbordet dina elever kommer att befinna sig på i framtiden är kunskapen om den svenska modellen en bra försäkring för att undvika att råka illa ut.

Fördjupningslektioner och mer material

Vill du fördjupa dina elevers kunskaper om arbetsmarknaden och arbetslivet har LO tagit fram ett antal fördjupningslektioner i olika ämnen såsom diskriminering, sexuella trakasserier, avtalsrörelse, arbetsmiljö och en hel del annat. Allt syftar till att de rättigheter och de skyldigheter som finns på arbetsmarknaden beaktas av alla inblandade. Mer information om detta hittar du på lo.se/ung.

Du hittar även det mesta av våra material på arbetslivskoll.se, utbudet.se och gratisiskolan.se men det går väldigt bra att kontakta ditt LO-distrikt direkt för att få en fullständig bild över vad vi kan erbjuda dig som lärare och dina elever. Allt vårt material är gratis liksom våra besök i din klass.

Tips på länkar till lektionerna

Det finns många andra källor att hitta bakgrundsmaterial hos, detta är ett urval. Hitta dem du tycker är relevanta för dina elever och för syftet med dina lektioner.

Texter

- Saltsjöbadsavtalet, <https://sv.wikipedia.org/wiki/Saltsjöbadsavtalet>
- Den svenska modellen, <http://arbetetsmarknad.se/tema/ef-varnen-2/den-svenska-modellensuppgang-och-fall/>

Presentation i Prezi

- Behandlar fackföreningarnas bakgrund och arbetsmarknadens parter. Flera filmklipp finns inbäddade i presentationen.

Filmklipp för att ge förförståelse

- Fackföreningarnas historia (Gustav Eriksson, 9 min), <https://www.youtube.com/watch?v=u9FsNbjm3Do>
- Den svenska modellen (Gustav Wiberg, 11 min), <https://www.youtube.com/watch?v=k-c6qPm2BGQ>

Information från IF Metall

- Om facket inte fanns (IF Metall, 4 min), <https://www.youtube.com/watch?v=9Cbu1v2OQ7s>
- Vem fan behöver facket? (IF Metall, 4 min), <https://www.youtube.com/watch?v=ELvSUMvj3tA>

Svenskt Näringslivs Youtube-kanal Sverige tar matchen

- Sverige tar matchen (flera klipp om samband mellan produktivitet och välfärd, ger ett alternativt perspektiv), <https://www.youtube.com/user/svtarmatchen>

Grundläggande fakta om fackföreningar

- Fackföreningar och arbetsrätt (Valstakanalen, 4 min), <https://www.youtube.com/watch?v=FeugZo3Vo3c>

Allmänt om tidsperioden

- Sverige 1905–1950 (Mattias Axelsson, 10 min), <http://www.so-rummet.se/content/vad-ar-grejen-med-sverige-under-krigen>

För digital utvärdering

- Voto.se (enkelt och lättanvänt verktyg), <http://m.voto.se/about>
- Socrative (kan ge fördjupad feedback till läraren), <http://www.socrative.com>

Här kan du hitta ditt LO-distrikt

Varmt välkommen att kontakta oss för att boka en skolpresentation eller en fördjupningslektion i något ämne kopplat till hur arbetsmarknaden fungerar. Du hittar mer information på lo.se/ung.

LO-distriktet i Dalarna och Gävleborg

Joe Hill-platsen 3
802 50 Gävle
Telefon: 026-60 50 65
E-post: elevinfo.gavledala@lo.se
Hemsida: www.dalarnagavleborg.lo.se

LO-distriktet Gotland

Arbetarrörelsens Hus
621 53 Visby
Telefon: 0498-20 37 06
E-post: lo-gotland@lo.se
Hemsida: www.facketgotland.se

LO-distriktet i Mellersta Norrland

Tullportsgatan 4
871 41 Härnösand
Telefon: 0611-834 20
E-post: lo-mellerstanorrland@lo.se
Hemsida: www.mellerstanorrland.lo.se

LO-distriktet i Mellansverige

Djulögatan 17 E
641 30 Katrineholm
Telefon: 0150-732 50
E-post: lo-mellansverige@lo.se
Hemsida: www.mellansverige.lo.se

LO-distriktet i Norra Sverige

V. Norrlandsgatan 11 B
903 27 Umeå
Telefon: 070-600 50 96
E-post: lo-norrasverige@lo.se
Hemsida: www.norrasverige.lo.se

LO-distriktet i Skåne

Olof Palmes Plats 1
214 44 Malmö
Telefon: 040-664 53 90
E-post: lo-skane@lo.se
Hemsida: www.skane.lo.se

LO-distriktet i Småland och Blekinge

Liedbergsgatan 8
352 31 Växjö
Telefon: 0470-100 70
E-post: lo-smalandblekinge@lo.se
Hemsida: www.smalandblekinge.lo.se

LO-distriktet i Stockholms län

Västmannagatan 4
111 24 Stockholm
Telefon: 070-273 98 40
E-post: skolinfo.stockholm@lo.se
Hemsida: www.stockholm.lo.se

LO-distriktet i Västsverige

Olof Palmes Plats 1, 7 tr, Folkets hus
413 04 Göteborg
Telefon: 031-774 30 50
E-post: lo-vastsverige@lo.se
Hemsida: www.vastsverige.lo.se

LO-distriktet i Örebro och Värmland

Kungsvägen 33
691 31 Karlskoga
Telefon: 0586-21 95 00
E-post: lo-orebrovarmland@lo.se
Hemsida: www.orebrovarmland.lo.se